

УДК 378.11

О.М. ОБРИВКІНА

Національний університет державної податкової служби України,
Ірпінь

МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті представлена авторська модель підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю та здійснено її теоретичне обґрунтування, доведена доцільність використання в системі науково-методичної роботи університету.

Ключові слова: педагогічна майстерність, модель.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Управління науково-методичною роботою в сучасному університеті забезпечує її динамічний розвиток в умовах постійних змін внутрішнього і зовнішнього середовища під впливом нових чинників. Саме управління науково-методичною роботою дозволяє їй не тільки адаптуватися до сучасних змін в освітньому просторі, а й покликане випереджати їх на основі прогнозу. При цьому важливо зберегти її власні особливості та забезпечити інтеграцію всіх компонентів у цілісну систему. Враховуючи те, що більшість реально існуючих науково-методичних систем, зокрема в університеті, знаходяться у процесі становлення, виникла необхідність створення її нової моделі, системоутворювальним чинником якої має стати, на нашу думку, підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю, що зумовлено змістом цього концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження зазначеної проблеми ми вважали за необхідне звернутися до наукових праць, в яких розкриваються питання організації науково-методичної роботи у вищій професійній школі. Певний інтерес для нас становили наукові дослідження вчених: Є.Д. Безніско (самоосвіта як умова особистісно-професійного зростання вчителя), В.Г. Вікторова (регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема), В.М. Гриньова (формування дидактичної культури майбутнього вчителя), Б.А. Жиганова (роль соціальної компетентності особистості у підвищенні ефективності управлінських кадрів у сфері освіти), Т.Д. Сидоренка (формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання), В.П. Стельмашенка (організаційно-педагогічні засади управління якістю підготовки фахівців в коледжах).

Значної уваги було надано вивченню наукових надбань, пов'язаних із підготовкою науково-педагогічних працівників, підвищенням їхньої кваліфікації та педагогічної майстерності у системі вищої професійної освіти, висвітлених у працях таких учених: О.Е. Коваленко, Н.П. Корогод,

К.В. Корсака, Н.В. Морзе, О.В. Полуніна, Н.І. Селіверстової, В.А. Семиченко, О.Є. Фальова, О.І. Холмогорової та ін.

Для нашого дослідження певну цінність становить науковий здобуток у сфері загальноосвітньої школи щодо розкриття одного із феноменів професійного розвитку педагогів у науково-методичній системі. Це, насамперед, праці відомих вітчизняних учених: В.С. Пікельної; Ю.І. Завалевського; Г.М. Литвиненка; К.М. Старченка, В.І. Пуцова та ін. Проте праць, присвячених вивченню безпосередньо системи науково-методичної роботи у вищому навчальному закладі, обмаль. Недостатність наукових досліджень із зазначеної проблематики та недосконалість системи підви-

щення педагогічної майстерності викладачів університету (психолого-педагогічний компонент) зумовляють посилення уваги до зазначеної проблеми.

Метою статті є визначення складових процесу підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю як системи, встановлення зв'язків між ними за структурною організацією і функціональним призначенням та теоретичне обґрунтування моделі.

Виклад основного матеріалу. Для відтворення характеристик педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника та проектування процесу її підвищення ми використали моделювання означеного процесу як метод наукового пізнання і як «визначальний метод управління» [1, с. 121]. Вважаємо, що створення моделі у вигляді графічного зображення необхідно розпочати із з'ясування суті концепту «підвищувати», що означає: 1) робити вищим; підіймати вище; 2) збільшувати кількість, розмір, тривалість і т. ін. чого-небудь; підносити, набавляти; 3) доводити до вищого ступеня, вдосконалювати розвиток чого-небудь; 4) переводити кого-небудь на вищу посаду, присвоювати вищий чин, звання; 5) робити кращим; поліпшувати що-небудь [2, с.638-639] Тобто, це дія, діяльність, процес. У ракурсі досліджуваної нами теми – це доведення педагогічної майстерності викладача до вищого ступеня, її вдосконалення, розвиток, від чого залежить якість підготовки фахівця із вищою освітою для економічної галузі господарювання. Тому розробка моделі підвищення педагогічної майстерності викладача економічного профілю здійснювалась нами «з позицій методології практичної діяльності» людини, розробленої О.М. та Д.О. Новіковими.

У своєму подальшому пошуку ми орієнтувались на те, що педагогічна майстерність викладача економічного профілю характеризує професійну діяльність людини. Тому, виходячи із загальної теорії систем, її підвищення має загальні особливості «як з практичною, так і теоретичною, як індивідуальною, так і колективною» діяльністю. [3,с. 241]. Вона унікальна і непередбачувана і водночас має обмежені можливості, які визначаються певними ресурсами: інтелектуальними, матеріальними, технічними, інформаційними, фінансово-економічними тощо. Їй притаманна здатність адаптуватися до умов середовища, яке весь час змінюється; до цілепокладання; протистояти руйнівним тенденціям (зовнішнім і внутрішнім), напрацьовувати різні варіанти цілеутворення і цілевиконання, до самоорганізації і саморозвитку тощо.

Мета розробленої нами моделі полягає у підвищенні педагогічної майстерності викладачів економічного профілю до якісно нового рівня, постійне вдосконалення її в системі науково-методичної роботи університету з урахуванням попередньої підготовки, особистісного потенціалу і досвіду роботи. Підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю можна віднести до продуктивної діяльності, оскільки здійснюється за власною ініціативою викладача, що проявляється в його активності (участь у різних заходах, стажування, подальше навчання) і з його ініціативи. Цей процес вимагає визначення конкретних цілей, які «формулюються в результаті трансформації головної мети науково-методичної роботи і мети функціонування закладу, які відображаються у сконцентрованому вигляді соціального замовлення суспільства» [4, с. 127]. У зв'язку з цим до моделі включено *цільовий* складник підвищення педагогічної майстерності викладача економічного профілю в системі методичної роботи університету, який містить мету з декомпозицією на цілі для кожної окремої групи викладачів як його компоненти. Мета – це те, «до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль», – зазначено у «Новому глумачному

словнику української мови» [2, с. 173]; це плановий майбутній результат діяльності [4, с. 124], що зумовлює визначення довготривалих, середньотривалих і короткотривалих цілей і завдань з урахуванням перспектив розвитку вищого навчального закладу, а також критеріїв оцінювання, за якими вимірюються затрачені зусилля, рівень і якість, досягнені результати. Відомо, що цільовий компонент є системоутворюючим і має безпосередній вплив на визначення змісту, форм і методів роботи з науково-педагогічними працівниками, а також забезпечує свідому діяльність за визначеним вектором відповідно до керованої лінії. При визначенні цільового блоку слід дотримуватись таких вимог: сформулювати мету чітко і зрозуміло з декомпозицією на цілі з використанням слів «сформувати», «поглибити», «вдосконалити» тощо конкретні знання, уміння, навички; діагностично; згідно з пріоритетною актуальною проблемною темою чи темою окремого семінару, школи, заняття [4, с. 129].

Визначення цілей для кожної групи викладачів здійснювалось на основі теорії диференціації та інтеграції цілей управління, усвідомлення статусу університету з позиції його соціально-економічних прав, з урахуванням сучасного соціального замовлення, особистісних потреб та інтересів всіх учасників навчально-виховної діяльності та реалізації загальної мети підвищення педагогічної майстерності викладачів [5]. Цілі є вимірювальні, в них закладено кінцевий результат.

Мета і цілі, що ввійшли в *цільовий складник* моделі, визначають когнітивний (англ. cognitive – пізнавальний – пов'язаний з пізнанням, мисленням) [6, с.360] складник моделі підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю. Оскільки структура діяльності викладача розглядається вченими у двох аспектах (перший – передбачає взаємозв'язок знань і умінь, які потребують постійного вдосконалення: спеціальних, педагогічних, психологічних, методичних знань і умінь; другий – вдосконалення конструктивної, організаційно-мобілізуючої, комунікативно-розвивальної, інформаційно-орієнтуючої, дослідницької і гносеологічної діяльності викладача), то реалізація цих двох аспектів передбачає розвиток і вдосконалення *операційно-діяльнісного компонента* змісту педагогічної майстерності викладачів економічного профілю в системі науково-методичної роботи університету, що дозволить їм опанувати методи теоретичного педагогічного мислення і наукового пізнання, швидко орієнтуватись у потоці інформації, виховувати потребу в подальшій самоосвіті та професійному самовдосконаленні впродовж всього життя. Однак, цей процес буде одностороннім, якщо проігнорувати таку особливість педагогічної майстерності як «професійний розвиток особистості самого викладача». Вітчизняні вищі навчальні заклади потребують соціально зрілого педагога з розвинутим творчим потенціалом, здатного створити умови для «професійного та особистісного становлення високоосвічених спеціалістів». Цього вимагають сучасні «суспільні тенденції гуманізації змісту, методів і форм педагогічного процесу, орієнтація на вияв індивідуальності кожного студента» [9, с.481].

В.А. Семиченко підкреслює: «Педагогічна майстерність визначається ступенем самореалізації в професії. Вона є своєрідним підсумком розвитку людини, досягнення нею повноти професійної якості. Науковці єдині в своєму погляді на портрет сучасного викладача вищої школи: його «повинні відрізняти ініціатива й відповідальність, потреба в постійному оновленні й збагаченні своїх знань, здатність сміло приймати новаторські рішення й активно провадити їх у життя» [9, с.482].

Когнітивний складник моделі забезпечує зміст підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю на сучасному рівні, наповнений осно-

воположними теоретичними знаннями і практичними уміннями, відбір якого має здійснюватись на підставі таких основних принципів:

– принцип системно-цілісного підходу забезпечує інтегровану єдність усіх напрямів підвищення професійної компетентності педагогічних працівників, формування цілісної індивідуальної системи їхнього педагогічного досвіду;

– принцип цілевизначеності змісту передбачає його нерозривний зв'язок з поставленими цілями та завданнями підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю в системі науково-методичної роботи університету;

– принцип пріоритетності змісту орієнтує на вибір найактуальніших ключових проблем і питань, вирішення яких дасть найбільш вагомий результат, їх актуальність є довготривалою;

– принцип доступності означає врахування досягнення сучасної науки та практики і можливостей конкретних педагогічних працівників;

– принцип практичної спрямованості передбачає використання отриманих знань у педагогічній практиці [4, с.132].

Для формування змісту підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю ми використали організаційно-змістові модулі, доцільність яких у системі науково-методичної роботи доведена К.М. Старченком, В.І. Пущовим, Ю.І. Завалевським, Г.М. Литвиненком. При розробленні змісту кожного модуля ми орієнтувались на конкретні цілі і завдання для кожної групи викладачів та напрями науково-методичної роботи у вищій школі.

Вважаємо безперечним твердження, що в основу когнітивного складника моделі має бути покладений діяльнісний підхід. Йдеться про всебічний аналіз професійної діяльності викладача на сучасному етапі і її прогнозування [10, с.8]. Він повинен реалізовуватись через форми, методи і засоби підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю, які підтверджують факт нерозривного зв'язку культури й діяльності.

Таким чином, когнітивний складник у своїй структурі має зміст підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю, який складається з особистісно-діяльнісного і професійно-особистісного компонентів, відібраний і структурований на певних принципах та сформований в організаційно-змістові модулі на основі внутрішньої рівневої диференціації.

Відповідно до змісту науково-методичної роботи в університеті і з метою підвищення педагогічної майстерності викладачів використовують різні форми методичної роботи: науково-педагогічні конференції викладачів з різних проблем організації навчально-виховного процесу, методичні семінари; виробничі наради, на яких ректорат інформує про стан навчально-виховної роботи, результати сесій або про необхідність вживання заходів щодо підвищення ефективності професійної підготовки кадрів; засідання кафедр, на яких обговорюють результати роботи викладачів щодо вдосконалення навчально-виховної роботи зі студентами; інструктивно-методичні наради, які проводяться деканами факультетів; індивідуальна самоосвітня робота викладача вищої школи; індивідуальні та групові консультації із завідуючими кафедрами та викладачами з реалізації управлінських функцій або для надання конкретної методичної допомоги кафедрам з питань планування роботи, визначення змісту, форм наукової, організаційно-методичної роботи тощо [7, с.331-332].

Методи підвищення педагогічної майстерності повинні задавати професійному становленню викладачів «особистісно зорієнтований вектор». Тому система методів

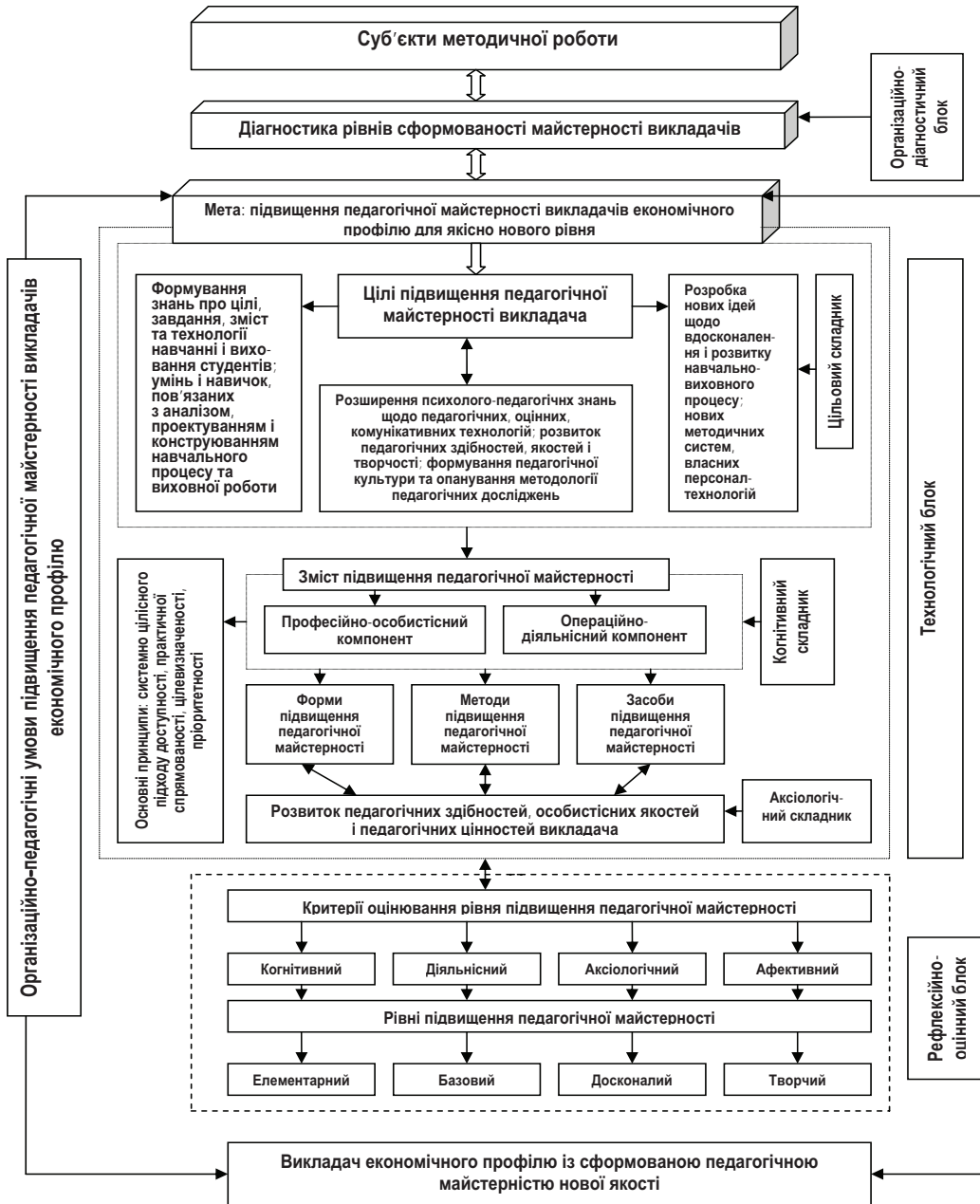
підвищення педагогічної майстерності викладачів як «особлива форма процесу пізнання педагогічної дійсності» і систематичного цілеспрямованого вивчення її явищ і процесів», на нашу думку, має складатися із засобів і методів науки, які дозволяють «завершувати формулюванням знання про досліджуваний об'єкт» та методів, які забезпечують удосконалення власного стилю викладання, методу викладання економічних дисциплін. У педагогічній літературі охарактеризований великий арсенал цих методів. Тому не зупиняючись на їх особливостях, зазначимо, що всі вони спрямовані на отримання достовірних даних про педагогічні явища і процеси. Опанувавши їх, викладач вищого навчального закладу підвищить свій професіоналізм і зможе постійно вдосконалювати педагогічну майстерність.

Вченими доведено, що педагогічна майстерність – це «мірило педагогічної культури», що віддзеркалює «єдність знань, методичних умінь, мовної культури, особистих якостей, педагогічної техніки, такту і оптимізму», ознака професіоналізму викладача вищого навчального закладу [9, с. 535]. Від нього вимагається «володіти широким арсеналом» інтелектуальних (кмітливість, професійне спрямування, сприйняття, пам'ять, мислення, уява, прояв та розвиток творчих здібностей) та моральних (любов до дітей, віра в їх можливості та здібності, педагогічна справедливість, вимогливість, повага до вихованця) засобів. Саме духовні засоби вважаються основою його загальної та педагогічної культури. Адже через педагога відбувається трансляція найбільш цінного і необхідного культурно-освітнього й виховного досвіду, накопиченого людством, молодим поколінням фахівців, чим пояснюється висока соціальна значущість викладача вищої школи. Вся його діяльність, поведінка, образ впливає на виховання молоді, а тому йому відводиться «одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості і духовної культури українського суспільства» [9, с. 498]. На основі цих теоретичних положень, вважаємо цілком логічним передбачити в моделі підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю *аксіологічний* складник як сформованість і подальше вдосконалення сукупності «педагогічних цінностей, створених людством і своєрідно включених у цілісний педагогічний процес» щодо підготовки фахівців для вітчизняної економіки та особистісних якостей, що здійснюють позитивний вплив на виховання молоді.

Отже, когнітивний складник, форми, методи і засоби підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю як окремі компоненти входять у *технологічний блок*, який можна розглядати як інструментарій розвитку педагогічних здібностей, особистісних якостей і педагогічних цінностей, що в розробленій нами моделі входять в аксіологічний складник.

Динаміку підвищення педагогічної майстерності викладачів у системі науково-методичної роботи в університеті дозволить визначити і відобразити *рефлексійно-результативний блок* розробленої нами моделі, який складається з таких компонентів: критерії оцінювання рівнів сформованості педагогічної майстерності викладачів економічного профілю (когнітивний, діяльнісний, аксіологічний, афективний); рівнів підвищення педагогічної майстерності (елементарний, базовий, досконалий, творчий), які дозволяють зіставити наперед задані і дійсні результати діагностики та коригування цього процесу.

Для більшої зручності в подальшій роботі з нею її графічне зображення подаємо у вигляді блок-схеми (мал. 1).

Мал. 1. Модель підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю в системі методичної роботи університету

Сконструйована нами модель за всіма ознаками є системою. Вона відповідає загально визначеним положенням теорії систем: *цілеспрямованість* (визначається наявністю загальної мети і цілей існування, що визначає її поведінку), *складність* залежить від наявності компонентів (блоки, складники, компоненти), їх структурної взаємодії, від складності внутрішніх (між окремими компонентами) і зовнішніх (із системою науково-методичної роботи в університеті, управлінською системою, сис-

темою підготовки конкурентоспроможних фахівців тощо) зв'язків та їх динамікою; *подільність* – система має низку підсистем (організаційно-діагностична, цільова, когнітивна, аксіологічна, рефлексійно-результативна) та елементів (мета, ціль, зміст, форми, методи, засоби, педагогічні цінності тощо); *цілісність* – функціонування елементів системи підпорядковано одній меті і водночас проявляє емерджентні (англ. emergent – непередбачене виникнення) властивості, тобто властивості, притаманні системі в цілому, але відсутні в окремих її елементах (наприклад, когнітивна підсистема не може відтворити властивості всієї системи); *різноманітність елементів і відмінності їх природи* пов'язані з їх функціональною специфікою і автономією, але несуть загальні риси цілісної системи; *структурованість* визначається наявністю встановлених зв'язків і відносин між елементами всередині системи, розподіл елементів системи за рівнями ієрархії. Таким чином, розроблена нами уявна модель відтворює процес підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю в системі методичної роботи університету.

Висновки. Вважаємо, що реалізація цієї моделі в педагогічній практиці дасть змогу підвищити ефективність підготовки фахівців для вітчизняної економіки, викладачів до подальшого вдосконалення педагогічної майстерності і розвитку творчості. Водночас очевидне зростання рівня педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників мотивує їх до подальшого успіху, а, отже, прагнення розширювати свій професійний світогляд, розвивати креативне мислення, критичний погляд на організацію навчально-виховного процесу в університеті.

Актуальні напрями подальшої розробки окресленої проблеми полягають у дослідженні впливу моделі на результати підвищення педагогічної майстерності викладачів економічного профілю та вдосконалення науково-методичної роботи в університеті.

Список використаної літератури

1. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогических исследований / Павел Иванович Образцов. – СПб.: Питер, 2004. – 268 с.
2. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах [уклад. В.В. Яременко, О.М. Слітушко]. – К.: Видавництво «Аконіт», 2005. – (Серія «Нові словники») Т. 2. – 2005. – 927 с..
3. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология / Александр Михайлович Новиков, Дмитрий Александрович Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 663 с.
4. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету: Науково-методичний посібник / К.М. Старченко, В.І. Пуцов, Ю.І. Завалевський, Г.М. Литвиненко. – Чернівці: Букрек, 2010. – 344 с.
5. Пікельна В.С. Управління школою. У 2 ч. – Х.: Вид. гр. "Основа", 2004. – Ч.1. – (Б-ка ж. "Управління школою"; Вип. 6 (18)). – 112 с.
6. Сучасний словник інішомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.Ш. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / Михайло Миколайович Фіцула – «Академвидав», 2006. – 352 с. (Альма-матер).
8. Теслюк В.М. Основи педагогічної майстерності: навчальний посібник / Теслюк В.М., Лузан П.Г., Шовкун Л.М. – К.: НАККіМ, 2010. – 244 с.; Педагогіка: Навчальний посібник. – Харків, ТОВ «Одісей», 2003. – 352 с.).
9. Семиченко В.А. Плекаємо педагогічну майстерність: Навчальний посібник / В.А. Семиченко, О.С. Снісаренко, О.В. Брюховецька, А.Ш. Кудусова. – Вінниця: Планер, 2010. 674 с.
10. Агаджанова Л.В. Формирование эстетического компонента профессиональной подготовки учителя иностранного языка в университете с помощью экранно-звуковых средств: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Л.В. Агаджанова. – М., 1990. – 21 с.
11. Бажин И.И. Исследование систем управления: Компакт-учебник. – Харьков: Консум, 2004. – 336 с.; Пікельна В.С., Удод О.А. Управління школою. – Дніпропетровськ: Альфа, 1998. – 283с..

О.Н. Обрывкина

Национальный университет государственной налоговой службы Украины,
Ирпень

МОДЕЛЬ ПОВЫШЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье представлена авторская модель повышения педагогического мастерства преподавателей экономического профиля и осуществлено ее теоретическое обоснование, доказана целесообразность использования в системе научно-методической работы университета.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, модель.

O.N. Obryvkina

National State Tax Service University of Ukraine, Irpin

THE MODEL OF INCREASING OF PEDAGOGICAL SKILLS OF TEACHERS OF ECONOMIC PROFILE

The article presents the author's model of improvement of economic profile teachers' pedagogical skills and shows their theoretical explanation. There is proved the reasonability of their usage in the system of methodological work of the university.

Key words: pedagogical skills, model.